

I U D A I C A

Iudaistul MOSES GASTER - primul mare folclorist român

150 de ani
de la naștere

tară, după 1881 publică studii de istorie comparată, este lector la Facultatea de Litere din București, participă la ședințele „Junimii”, dar în 1885 este expulzat sub invinuirea de propagandă antiromânească (era printre cei care militau pentru acordarea cetățeniei române evreilor stabiliți în țară, conform promisiunilor făcute la Conferința de la Berlin, în 1878). Ajuns în Anglia, este numit profesor la Oxford, apoi este ales Mare Rabin al comunității sefarde din Londra (1887-1919). Până la moartea sa, în anul 1939, Gaster a participat la cele mai importante întâlniri ale lingviștilor europeni, a conferențiat, a făcut parte din numeroase foruri academice, principala sa preocupare fiind studiul folclorului românesc, comparativ cu folclorul altor popoare. Cunoștea bine cel puțin șase-sapte limbi vechi și noi, de circulație europeană.

Bibliografia sa este extrem de bogată, de la studii talmudice, legende românești, Cabala, apocrife, despre caraiți, despre cultura slavonă, greacă, spaniolă, despre magie medievală ș.a. Fundamentală rămâne *Chrestomație românească* (1891, Leipzig, 2 vol.), publicată în același an la București. S-au referit la Gaster savanți precum Nicolae Iorga, N. Cartoian, Arthur Gorovei. Menționăm că în anul expulzării, 1885, el a fost ales membru de onoare al „Ateneului Român”, iar în 1929 - susținut de Sextil Pușcariu, O. Goga, Emil Racoviță ș.a. - este ales membru de onoare al Academiei Române, Nicolae Titulescu mulțumindu-i oficial pentru donația de cărți făcută Academiei.

La apariția volumului de *Memorii, corespondență* (Ed. Hasefer, 1998, ediție îngrijită de Victor Eskenasy), istoricul Zigu Ornea i-a adus elogii lui Gaster, subliniind nedreptatea actului de izgonire din 1885. Despre Gaster au scris numeroși cercetători, oameni de cultură din țară și din străinătate (dr. Moses Rosen, dr. Hary Kuller, dr. Carol Iancu ș.a.). Unul dintre fiii lui Gaster, Theodor Herzl Gaster (numele i-a fost dat ca omagiu adus prietenului, fruntașului sionist) a fost un savant orientalist și iudaist recunoscut în Europa și în SUA. Moses Gaster reprezintă un caz special în care un iudaist de mare erudicie se întâlnește cu un pasionat cercetător al folclorului românesc. El a avut o egală audiență în lumea savanților români și a iudaistilor europeni.

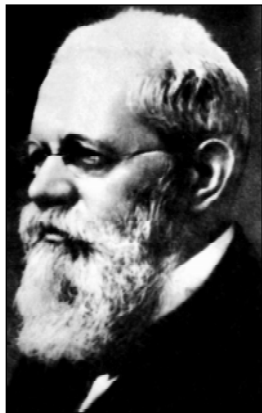
Înainte de a încheia, amintim aici publicarea, în 1983, la un secol de la prima apariție, a lucrării lui Gaster *Literatura populară română*, considerată de Iordan Datcu în *Dicționarul etnolingvistic român* (1998) ca fiind „prima sinteză a folcloristicii noastre și primul manual despre literatura română a sec. al XVIII-lea”. Îngrijitorul ediției a fost prof. dr. Mircea Angheliescu.

BORIS MARIAN

După cum a afirmat Moses Schwarzfeld, pe baza unor cercetări, savantul Moses Gaster s-a născut la 17 septembrie 1856. Cei doi Moses erau prieteni, amândoi aducând neprețuite contribuții la cultura română. O corespondență bogată a lui Moses Gaster confirmă prestigiul, dăruirea, generozitatea acestui erudit, bun prieten cu genialul poet Mihai Eminescu.

Tatăl lui Moses Gaster era un prosper om de afaceri și consul al Țărilor de Jos în București, iar bunicul acestuia, pe linie maternă, era originar din Bucovina, alți antecesori fiind veniți din Berdicev (Belarus), din familia de hasizi, rude cu viitorul pianist celebru Arthur Rubinstein, ca și cu Herdan, industriaș în România. Familia Gaster a participat la înființarea unor așezăminte culturale românești și evreiești, din ea făcând parte filantropi, medici, profesori.

Tânărul Moses a învățat la colegiile „Gh. Lazăr”, „Matei Basarab”, „Sf. Sava”, i-a avut ca mentori pe Naftali Popper, Joseph Halevy, a ascultat cu atenție povestiri populare românești, hasidice etc. Naftali Popper era tatăl viitorului explorator Iuliu Popper, iar Joseph Halevy a studiat viața falșilor din Etiopia. La vârsta de 19 ani, Gaster este student la Seminarul Rabinic și la Universitatea din Breslau (Wroclaw). În 1877, își ia doctoratul la Leipzig cu o teză despre fonetica românească și romanică. După trei ani obține și titlul de rabin care îi va permite, mai târziu, să devină lider religios în Anglia. Revenit în

Spovedania controversatului A.L. ZISSU

Nu știu să fi scris A.L. Zissu memorii, un fel de spovedanii pentru oamenii care au făptuit multe în viață, „și mai bune și mai rele”. Înainte de război a apărut, la Tipografia I. Brănișteanu din Calea Victoriei 31, o culegere de povestiri, *Spovedania unui candelabru*, care conține textul ce dă și titlul culegerii, apoi *David, gugumanul, Matias, Copilărie*. Deși nici G. Călinescu și nici Eugen Lovinescu nu au acordat mare atenție scriitorului, A.L. Zissu avea talent și stăpâna o frumoasă limbă românească.

Cităm: „Pe deșertul de nisip al turnătoriei, oazele de lut fumegă ca narghilele. N-a trecut nici o oră de când au înghițit laptele roșu... nori de pulbere lucie inhalează moleșit para înălțată din gurile formelor, ca din nările unui zeu egiptean”. Nu cred că am mai citit un text care să descrie cu asemenea culori mediul industrial. De inspirație hasidică, proza face parte din literatura ficțională și poartă amprenta poetului. Celelalte povestiri, în aceeași manieră metaforică, sunt însemnări din copilărie și din experiența vieții evreiești din târguri. Zissu a colaborat la numeroase publicații evreiești din interbelic (și erau numeroase, de înalt nivel cultural-iudaic), dar și la „Opinia”, „Bilete de papagal”, „Cuvântul”, „Viața Românească” etc.

S-a născut în 1888, februarie 15, la Piatra Neamț și a murit la 16 septembrie 1956, în Israel, după o grea detenție în închisorile regimului deșert, fiind acuzat de colaborare cu alt regim totalitar, cel antonescian. Se pare că el a colaborat la fel ca mai toți cei din comitetele înființate pe teritoriile ocupate de Germania ori din țările aliate, pentru întreținerea unei comunicări cu potențialii călăi, mulți dintre acești „colaboraționiști” salvând vieți ale conaționaliilor lor. Acest aspect interesează și trebuie elucidat de istorici competenți. Vom reveni la Zissu, scriitorul și publicistul. Împreună cu Braunstein-Mebașan, Zissu a redactat prima revistă lunară în limba ebraică din orașul său natal, apoi, la Iași a redactat între 1911-1912 publicația „Floare albastră”. La Galați a condus revista „Hatikvah”, în paralel cu „Licht” din Iași. Cu Galaction și dr. Algazi, a scos revista „Spicul”, iar în 1919 a fondat cotidianul „Mântuirea”. Zissu a înființat primul partid laic al evreilor din România, participând și la alegeri. Era un sionist activ, a organizat plecarea ilegală a evreilor, atât în primul cât și în timpul celui de-al doilea război mondial,

50 de ani
de la
moarte

merite care nu i se pot nega. Pamfletar de care se ținea cont, erudit în iudaism, a scris o carte importantă - *Logos, Israel, Biserica* (1937).

În timpul lui Antonescu a fost închis pentru colaborarea sa cu sioniștii din afara țării, aliați ai englezilor.

Din scrierile lui Zissu se pot reține *David Brandeis* (teatru, 1916), apoi nuvelele menționate mai sus, *Ereticul de la Mănăstirea Neamțu* (nuvele, 1930), *Noi* (polemici, eseuri, breviar iudaic, 1932), *Marcu sin Marcu* (roman, 1934), *Calea Calvarului* (roman, 1935), alt roman, *Samson și noul Dagon* (1939) ș.a. A fost în polemică deschisă cu mulți lideri și scriitori, printre care, mult timp, cu Aderca. A avut și prieteni credincioși. Abraham Feller, sionist de frunte (n. Botoșani, 1908) l-a evocat cu multă afecțiune („Zissu respira liber în spații stratosferice”), dar a amintit și de unele aberații lansate de acesta, de pildă „inexistența unui cult mozaic” ș.a. I. Ludo, care avea și îndemânarea de artist plastic, i-a executat un bust statuar ce semăna perfect cu modelul. Într-o anchetă satirică și fantezistă, Zissu „reproduce” părerea unora despre iudaism: Philon - „un manechin pentru veșmânt elen”, Voltaire - „clăc incomodă”, antisemiții de pretutindeni - „poporul ales”, Kautsky - „un factor reacționar, o ghiulea atârnată de picioarele evreului, care e revoluționar din fire” etc.

După o vizită la Ierusalim, Zissu scria: „lebus, burgudă chetită, strânsă în brăul unei cetăți de cremene, se încheștase, zăvor ruginit și fără chip de urnit, între luda și celelalte triburi evreiești” (amintește de stilul lui Bălcescu, despre Ardeal). Colaborarea îndelungată a lui Zissu la revista „Adam”, sub conducerea lui Ludo, a dat farmec revistei, paginile sale par cele mai măiestrite prin puterea de evocare și expresivitate. Încheiem cu un ultim citat din *Jurnalul unui evreu* (un vis): „Dus de ricșă mătăsoasă a visului, mă pomenii în grădina Gatșemen... Luceafărul încă nu pâlise, când a răsunat tusea celei dintâi lovituri de cazma”. Nu vom reda visul, el se întreprinde și autorul citește un titlu dintr-un ziar: „Englezii pregătesc restricții pentru imigrația evreiască”.

A.L. Zissu a fost preocupat, de-a lungul vieții, de soarta culturii ebraice și de cauza sionistă. Prima revistă editată de el (cu M. Braunstein) a fost „Hamokiț” (Deșteptătorul), apoi la Galați, „Hatikvah”, în 1919 fondând publicația sionistă „Mântuirea”, apoi Partidul Evreiesc din România (reînființat după 1944). A suferit în egală măsură, ca sionist, sub regimul antonescian și cel comunist. De multe ori „i s-a cerut capul”, iar în 1954 a fost condamnat pentru „înalță trădare”. Dar el era devotat ideii și realității numită Eretic Israel. Acesta a fost A.L. Zissu - un visător și un mare om politic.

DIVREI TORA

REFLECȚII BIBLICE
de ing. BARUCH TERCATIN

TRUA - zi a trâmbițării, și IOM HADIN - zi a judecării. Noi trebuie să ne facem procesul de conștiință în care ne analizăm faptele din tot timpul anului ce s-a scurs, pentru a ști ce și cum avem de îndreptat. Ne rugăm Celui de Sus să se îndure de noi și să ne învrednicească cu un an bun în care să beneficiem de sănătate, bunăstare, bucurie de la familie. În aceste zile, citim din Tora capitole speciale: în prima zi - despre nașterea lui Ițhac și circumcizia lui; în a doua zi - despre jertfa lui Ițhac.

• **ASERET IEMEI TEȘUVA.** Zilele dintre Roș Hașana și Iom Kipur se numesc *Aseret Iemei Teșuva* - zile de necruțătoare autojudecare și căință, post (*Tom Ghedalia*), dorință de purificare (*Șabat Șuva*). Din Tora citim Pericopa *Haazinu*, iar Haftara este *ȘUVA ISRAEL* - „Întoarce-te Israel”.

• Sâmbătă, 23 septembrie, și duminică, 24 septembrie, sărbătorim cele două zile de **ROȘ HAȘANA** 5767 - Anul Nou evreiesc -, când fiecare apare în fața Domnului și i se hotărăște soarta: „MI IHIE UMI IAMUT” (cine va trăi și cine va muri). În Talmud (*Tratatul Roș Hașana*, 16) se menționează acest lucru. În Tora, această zi este amintită ca o zi de *trua* (sunare din Șofar - cornul de berbec).

Aceste două zile le numim: IOM TRUA - zi a trâmbițării, și IOM HADIN - zi a judecării. Noi trebuie să ne facem procesul de conștiință în care ne analizăm faptele din tot timpul anului ce s-a scurs, pentru a ști ce și cum avem de îndreptat. Ne rugăm Celui de Sus să se îndure de noi și să ne învrednicească cu un an bun în care să beneficiem de sănătate, bunăstare, bucurie de la familie. În aceste zile, citim din Tora capitole speciale: în prima zi - despre nașterea lui Ițhac și circumcizia lui; în a doua zi - despre jertfa lui Ițhac.

*

• **ASERET IEMEI TEȘUVA.** Zilele dintre Roș Hașana și Iom Kipur se numesc *Aseret Iemei Teșuva* - zile de necruțătoare autojudecare și căință, post (*Tom Ghedalia*), dorință de purificare (*Șabat Șuva*). Din Tora citim Pericopa *Haazinu*, iar Haftara este *ȘUVA ISRAEL* - „Întoarce-te Israel”.

• Sâmbătă, 30 septembrie, este *Șabat Șuva* și citim PERICOPA **HAZINU**. Putem numi această pericopă și *Cântarea lui Moșe* - o pagină poetică a Torei. Este ultima zi a lui Moșe pe pământ. La sfârșitul pericopei, ni se relatează despre momentul în care Moșe este chemat să urce în vârful muntelui și să rămână acolo pe veci. În primul an de la ieșirea din Egipt, Moșe Rabeinu impresionează poporul cu vestita cântare pe care o spunem zi cu zi: „AZ IASİR MOȘE” - „Atunci a cântat Moșe”. Moșe își încheie cariera de conducător neobosit, timp de 40 de ani, cu cântarea „HAZINU HAȘAMAIM” - „Ascultă cerule”. Așa cum cerul îl asculta, Moșe spera că și pământul și oamenii îl vor asculta.

• Luni, 2 octombrie, este **IOM HAKIPURIM**. În preajma zilei, facem *Kaparot* (azi se donează bani). Donăm *Teđaka*, pentru ca să fim înscrși în Cartea Vieții; totul - în cadrul zilelor de pocăință. Postul îl începem înainte de apusul soarelui. Ne pregătim pentru ziua cea mai sfântă a anului. Postim și ne legăm față de propria conștiință că vom respecta așa cum se cuvine preceptele Torei. De *Iom Kipur*, reumușcările și zburciunile sufletesc ne purifică moral și sperăm ca Divinitatea să ne absolve de tot ce am comis în contradicție cu normele eticii iudaice. În ruga *Al Heț*, enumerăm toate păcatele făcute cu știință sau fără știință, cerând iertare pentru toate. Încheiem postul cu ruga *Nehila* - cea mai emoționantă rugă - prin rostirea de șapte ori a cuvintelor „*Hașem u Haolim*” - „Dumnezeu este Dumnezeu”.

• Sâmbătă, 7 octombrie, sărbătorim **HAG HASUCOT** și vom sta șapte zile în *Suca*. *Suca* (coliba) începem s-o clădim încă imediat după terminarea postului de Iom Kipur - pentru a începe o *Mițva* (a

îndeplini o poruncă) imediat. De Sucot, ne rugăm, cu *etrogul*, zilnic, în afara sămbetei - deci, anul acesta, vom începe a ne ruga, cu *lulavul* și *etrogul*, abia duminică, 8 octombrie, ziua a doua de Sucot. *Lulavul* este o ramură de palmier la care sunt asociate mirtul și salcia și, separat, *etrogul* (chitra). Le înmănușăm și, cu ele în mână, slăvim pe Cel Atotputernic.

Vineri, 13 octombrie, este *Hoșana Raba* - ultima zi de Sucot și ultimul moment în care ne mai putem pocăi: ceea ce nu s-a obținut de Roș Hașana și Iom Kipur se poate obține de *Hoșana Raba*. Azi ieșim din *Suca*, fiind ultima zi.

• Sâmbătă, 14 octombrie, este **ȘMINI ATERET**. Spunem *Izkor* în memoria părinților și ne reculegem pentru cei pieriți în Holocaust. Ne rugăm pentru ploaie.

Duminică, 15 octombrie, este **SIMHAT TORA**. În seara de sâmbătă, 14 octombrie, și în dimineața următoare, scoatem toate Sulerile de Tora și înconjurăm sinagoga în dans și cântec în cinstea terminării celor 54 de Pericope din Tora.

Vom citi din Tora PERICOPA **ZOT HABRAHA** - ultima din *Cartea Dvarim* (*Deuteronom*). Imediat ce terminăm pericopa, reîncepem cu Pericopa **BEREȘIT**. Înțelepții susțin că, din ultima literă a cuvântului *Israel* („L”) și prima literă din Pericopa și *Cartea Bereșit* („B”), se formează cuvântul *Lev* (inimă, în ebraică). Așa cum inima nu încetează nici o clipă să bată, tot așa nici Tora nu trebuie să-și înceteze, nici o clipă, prezența în cugetele noastre.

Pericopa *Zot Habraha* conține două capitole: primul cuprinde binecuvântarea lui Moșe adresată poporului evreu înaintea morții și capitolul al doilea - încredințarea conducerii lui Iehosua și cuvinte de laudă pentru Moșe. Moșe a trăit 120 de ani: 40 de ani în Egipt, 40 de ani în Midian și 40 de ani - conducător al poporului evreu. Moșe a fost una dintre cele patru personalități care au trăit 120 de ani, ceilalți fiind Hilel, Rabi Iohan ben Zakai, Rabi Akiva. În Tora (*Dvarim - Deuteronomul*, 34, 10) ni se relatează: „Și n-a mai fost, în Israel, un profet ca Moșe”.